

อาขยาตเบื้องต้น (วิภัติ กาล บท วจนะ บุรุษ)

วิภัติ การแจก หรือ จำแนก คือ กระจายมูลศัพท์ (ศัพท์เดิม)
ออกไปเป็นส่วน ๆ จัดเป็น ๒ ส่วน คือ วิภัตตินาม จำแนกนามศัพท์ ๑
วิภัติอาขยาต จำแนกกริยาศัพท์ (อาขยาต) ๑
วิภัติ จำแนกไว้เพื่อเป็นเครื่องหมายให้รู้ กาล บท วจนะ บุรุษ
วิภัติอาขยาต แบ่งเป็น ๘ หมวด ดังนี้

- หมวดที่ ๑ วตุตมานา
- หมวดที่ ๒ ปณฺจมี
- หมวดที่ ๓ สตุตมี
- หมวดที่ ๔ ปโรภษา
- หมวดที่ ๕ หียตุตตี
- หมวดที่ ๖ อชฺชตุตตี
- หมวดที่ ๗ ภวิสฺสนฺติ
- หมวดที่ ๘ กาลาติปตฺติ

กาล

ช่วงเวลาการกระทำของประธานในประโยค แบ่งเป็น ๓ คือ

๑. กาลที่เกิดขึ้นจำเพาะหน้า เรียกว่า ปัจจุบันกาล แบ่งเป็น ๓ คือ ปัจจุบันแท้ ๑ ปัจจุบันใกล้อดีต ๑ ปัจจุบันใกล้อนาคต ๑

๒. กาลล่วงแล้ว เรียกว่า อดีตกาล แบ่งเป็น ๓ คือ ล่วงแล้ว
ไม่มีกำหนด ๑ ล่วงแล้ววานนี้ ๑ ล่วงแล้ววันนี้ ๑

๓. กาลที่ยังไม่มาถึง เรียกว่า อนาคตกาล แบ่งเป็น ๒ คือ
อนาคตของปัจจุบัน ๑ อนาคตของอดีต ๑

วิภัตติ ๘ หมวด บ่งบอกกาล

กาลทั้งหมด โดยย่อ ๓ และ โดยพิสดาร ๘ เวลาพูด แต่ง
หรือแปลบาลี ต้องหมายรู้ด้วยวิภัตติ ๘ หมวด ดังนี้

หมวดที่ ๑ วตุตมานา บอกรปัจจุบันกาล

ปัจจุบันแท้ แปลว่า อยู่

อุ. ภิกขุ ฐมมံ เทเสติ แปลว่า อ.ภิกขุ แสดงอยู่ ซึ่งธรรม ฯ

ปัจจุบันใกล้เคียงอดีต แปลว่า ย่อม

อุ. กุโต นุ ตวํ อากจฺจสิ แปลว่า อ.ท่าน ย่อมมา แต่ที่ไหนหนอ

ฯ

ปัจจุบันใกล้เคียงอนาคต แปลว่า จะ

อุ. (อหํ) ก็ กโรมิ แปลว่า อ.เรา จะทำ ซึ่งอะไร ฯ

หมวดที่ ๒ ปญฺจมี บอกรความบังคับ ความหวัง และ
ความอ่อนวอน

บอกรความบังคับ แปลว่า จง

อุ. (ตวํ) เอวํ วเทหิ อ.ท่าน จงกล่าว อย่างนี้ ฯ

บอกรความหวัง แปลว่า เกิด

อุ. สพฺเพ สตฺตา อเวรา โหนตุ อ.สัตว์ ท. ทั้งปวง เป็นผู้มีเวรหา
มิได้ จงเป็นเกิด ฯ

บอกความอ่อนวอน แปลว่า ขอ-จง

อุ. ปพฺพาเชด มํ ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอ อ.ท่าน ท.
จงยังข้าพเจ้าให้บวช ฯ

หมวดที่ ๓ สุตตมี บอกความยอมตาม ความกำหนด
และความรำพึง

บอกความยอมตาม แปลว่า ควร

อุ. (ชโน) ภเชถ ปุริสุตฺตเม อ.ชน ควรคบ ซึ่งบุรุษสูงสุด ท. ฯ

บอกความกำหนด แปลว่า พึง

อุ.ปฺปลุณฺณเจ ปุริโส กยิรา ถ้าวํ อ.บุรุษ พึงทำ ซึ่งบุญ ไชริ ฯ

บอกความรำพึง แปลว่า พึง

อุ. ยนฺนุนาหํ ปพฺพเชยฺยํ โฉนหนอ อ.เรา พึงบวช ฯ

หมวดที่ ๔ ปโรกขา บอกอดีตกาลไม่มีกำหนด แปลว่า แล้ว

อุ.เตนาห ภควา ด้วยเหตุ นั้น อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสแล้ว ฯ

เตนาหุ โปราณา ด้วยเหตุ นั้น อ.อาจารย์ผู้มีในปางก่อน ท. กล่าว
แล้ว ฯ

หมวดที่ ๕ หียตฺตนิ บอกอดีตกาลตั้งแต่วานนี้ แปลว่า แล้ว

ถ้ามี อ อยู่หน้า แปลว่า ได้-แล้ว

อุ. จโณ โว มา อุปจฺจกา อ.ขณะ อย่า ได้เข้าไปล่วงแล้ว ซึ่ง
ท่านท. ฯ (อุปจฺจกา = อุป + อติ + อ + คม + อ + อา)

(อหํ) เหว อวจํ อ.ข้าพเจ้า ได้กล่าวแล้ว อย่างนี้ ฯ

หมวดที่ ๖ อชชุตตนี บอกอติตกาลตั้งแต่วันนี้ แปลว่า แล้ว
ถ้ามี อ อยู่หน้า แปลว่า ได้-แล้ว

อุ. เถโร คามํ ปิณฺฑทาย ปาวิสิ อ.พระเถระ เข้าไปแล้ว สู้บ้าน
เพื่อบิณฑชะ ฯ

(อหฺ) เอวรूपํ กมฺมํ อกาสิ อ.ข้าพเจ้า ได้ทำแล้ว ซึ่งกรรม
มีอย่างนี้เป็นรูป ฯ

หมวดที่ ๗ ภาวิสุสนฺติ บอگونهกตกาลแห่งปัจจุบัน
แปลว่า จัก

อุ. (มยฺ) ธมฺมํ สุณฺนิสสาม อ.ข้าพเจ้า ท. จักฟัง ซึ่งธรรม ฯ

หมวดที่ ๘ กาลาติปฺตติ บอگونهกตกาลแห่งอดีต
แปลว่า จัก-แล้ว ถ้ามี อ อยู่หน้า แปลว่า จักได้-แล้ว

อุ. โส เจ ยานํ ลภิสฺสา, อคฺจนฺนิสสา หากว่า อ.บุคคลนั้น
จักได้แล้ว ซึ่งยานไชร้, อ.บุคคลนั้น จักได้ไปแล้ว ฯ

บท

ปรัสสบท บทเพื่อผู้อื่น เป็นกิริยาของประธานที่ส่งผลของการ
กระทำไปตกแก่ผู้อื่น กล่าวคือ ผู้อื่นเป็นผู้รับผลของการกระทำที่
ประธานกระทำขึ้นนั้น เป็นเครื่องหมายให้รู้กิริยาที่เป็น กัตตุวาจก และ
เหตุกัตตุวาจก

อุ. กัต. สุโท โอทนํ ปจติ
อ.พ่อครัว หุงอยู่ ซึ่งข้าวสุก
เหตุกัต. สามิโก สุทํ โอทนํ ปาเจติ

อ.นาย ย้งพ่อครัว ให้หุงอยู่ ซึ่งข้าวสุก ฯ

อัตตโนบท บทเพื่อตน เป็นกิริยาของประธานที่ส่งผลของการกระทำไปตกแก่ตนโดยตรง กล่าวคือ ตนเองซึ่งเป็นประธาน เป็นผู้รับผลของการกระทำด้วยตนเอง เป็นเครื่องหมายให้รู้กิริยาที่เป็น กัมมจากภาวจาก และ เหตุกัมมจาก

อ. กัม. สูเทน โอทโน ปจียเต

อ.ข้าวสุก อันพ่อครัว หุงอยู่

เหตุกัม. สามิเกน สูเทน โอทโน ปาจาปียเต

อ.ข้าวสุก อันนาย ย้งพ่อครัว ให้หุงอยู่

ภาว. เตน ฎยเต

อันบุคคล เป็นอยู่

วจนะ

คำพูดที่บ่งจำนวนของนามศัพท์ว่ามีน้อยหรือมาก มี ๒ อย่าง คือ
วจนะนาม ๑ วจนะอาขยาต ๑

วจนะอาขยาต คำพูดที่ใช้ประกอบกับกิริยา บ่งบอกจำนวนของประธานว่ามีมากหรือน้อย เช่น ตวั อ.ท่าน ตุมเห อ.ท่าน ท. เป็นต้น

เอกวจนะ คำพูดที่บ่งประธานคนเดียว สิ่งเดียว อันเดียว ถ้านามศัพท์ที่เป็นประธานเป็นเอกวจนะ ต้องประกอบวิภัตติอาขยาตเป็นเอกวจนะตาม

อ. ภิกขุ คามัง คจจติ

อ.ภิกขุ ไปอยู่ สูบ้าน

ภิกขุ คามัง คจจนติ

อหิ เอรูปี กมมํ กโรมิ

อ.เรา ย่อมทำ ซึ่งกรรม มีอย่างนี้เป็นรูป

พหุจนะ คำพูดที่บ่งประธานหลายคน หลายสิ่ง หลายอย่าง ถ้า
นามศัพท์ที่เป็นประธานเป็นพหุจนะ ต้องประกอบวิภัตติอาขยาตเป็น
พหุจนะตาม

อุ. ภิกขุ คามํ คจฺจนฺติ

อ.ภิกษุ ท. ไปอยู่ สู่บ้าน

มยํ เอรูปี กมมํ กโรมิ

อ.เรา ท. ย่อมทำ ซึ่งกรรม มีอย่างนี้เป็นรูป

ข้อควรรู้เพิ่มเติม

๑. ถ้าประธานเป็นเอกวจนะหลายตัว ควบด้วย จ ศัพท์ แปลว่า
ด้วย หรือ และ ต้องประกอบกิริยาศัพท์ให้เป็นพหุจนะ

อุ. เทสนาวसानเ อุปาสโก จ อุปาสิกา จ โสตาปตฺติผล ปตฺติจฺหิสฺสุ
ในกาลเป็นที่สุดลงแห่งเทศนา อ.อุบาสกด้วย อ.อุบาสิกา
ด้วย ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว ในโสดาปัตติผล ฯ

๒. ถ้าประธานเป็นเอกวจนะหลายตัว ควบด้วย วา ศัพท์ แปลว่า
หรือ, หรือว่า ต้องประกอบกิริยาศัพท์ให้เป็นเอกวจนะ

อุ. เทสนาวसानเ อุปาสโก วา อุปาสิกา วา โสตาปตฺติผล
เล ปตฺติจฺหิสฺสุ

ในกาลเป็นที่สุดลงแห่งเทศนา อ.อุบาสก หรือ หรือว่า
อ.อุบาสิกา ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว ในโสดาปัตติผล ฯ

๓. กิริยาศัพท์ คือ อดี (มีอยู่) นตฺถิ (ยอมไม่มี) ลง ติ วัตตมานา
วิภตฺติ เอกวจนะ สามารถเป็นกิริยาของประธานที่เป็นเอกวจนะ และ
พหุวจนะได้

อุ. เย สตุตา สลฺยณิโน อตฺถิ

อ.สัตร์ ท. เหล่าใด เป็นผู้มีสัลยา มีอยู่

สงฺขารา สสฺสตา นตฺถิ

อ.สังขาร ท. เป็นสภาพเที่ยง ยอมไม่มี

บุรุษ

ชั้นของปริสศัพท์นามที่เป็นประธานในประโยค มี ๓ คือ

๑. ประถมบุรุษ บุรุษที่ ๑ ใช้ ต ศัพท์ (เขา, มัน) และนาม
นามทั่วไป สำหรับออกชื่อคน สัตร์ สภาที่ สิ่งของ ที่ผู้พูดกล่าวถึง

อุ. โส ยาติ อ.เขา ไปอยู่

๒. มัธยมบุรุษ บุรุษที่ ๒ ใช้ ตุมฺห ศัพท์ (ท่าน) สำหรับออก
ชื่อคนที่สนทนากับเรา

อุ. ตวํ ยาสิ อ.เจ้า ไปอยู่

๓. อุตตมบุรุษ บุรุษที่ ๓ ใช้ อมฺห ศัพท์ (เรา) สำหรับออก
ชื่อผู้พูดเอง

อุ. อหํ ยามิ อ.ข้าพเจ้า ไปอยู่

ข้อควรรู้เพิ่มเติม

๑. บุรุษในอาขยัตหรือปฐิสัพพนาม บ่งถึงประธานในประโยคที่เป็นปจมาวิภัตติเท่านั้น ส่วนบุรุษในนาม ใช้แทนชื่อคน สัตว์ สถานที่ สิ่งของ ที่ออกชื่อมาแล้ว เพื่อมิให้ซ้ำซาก เป็นได้ทุกวิภัตติ

บุรุษในอาขยัต อุ. โส คามํ คจจติ อ.เขา ย่อมไป สู่บ้าน
 ตวํ คามํ คจจติ อ.ท่าน ย่อมไป สู่บ้าน
 อหํ คามํ คจจามิ อ.เรา ย่อมไป สู่บ้าน

* เวลาแต่งหนังสือ จะไม่เรียงปฐิสัพพนามไว้ เรียงไว้เพียงวิภัตติอาขยัตตามบุรุษที่ตนประสงค์ก็เข้าใจได้

อุ. (ตวํ) เอวํ วเทหิ (อ.ท่าน) จงกล่าวอย่างนี้
 ในที่นี้ บุรุษสัพพนาม คือ ตวํ มัชยมบุรุษไม่ได้เรียงไว้ ก็เข้าใจได้
 เพราะ หิ วิภัตติ เป็นปัลลจมีวิภัตติ เอกวจนะ มัชยมบุรุษ บ่งถึงประธานคือ ตวํ ซึ่งเป็นเอกวจนะ มัชยมบุรุษ

(มยํ) ปุณฺณํ กริสฺสาม (อ.เรา ท.) จักทำ ซึ่งบุณ
 ในที่นี้ แม้ไม่เรียง มยํ ไว้ ก็รู้ได้ เพราะ สฺสาม เป็นภวิสสันตวิภัตติพหุวจนะ อุตตมบุรุษ บ่งถึงประธาน คือ มยํ ซึ่งเป็นพหุวจนะ อุตตมบุรุษ

บุรุษในนามอุ. เสฏฺฐิํ ตสฺสา (ภริยาย) คพฺภปริหารํ อทาสิ
 อ.เศรษฐี ได้ให้แล้ว ซึ่งเครื่องบริหารซึ่งครรรค์ แก่ภรรยาฉันนั้น

๒. วิธีใช้บุรุษและวจนะแสดงความเคารพ (มัชยมบุรุษ) การพูดหรือเขียนที่แสดงความเคารพผู้ที่สูงกว่าตน คือ ผู้น้อยพูดกับผู้ใหญ่ แม้คนเดียวก็ใช้กิริยาเป็นพหุวจนะได้ เช่น ลูกศิษย์พูดกับอาจารย์

อุ.มา อจจริย เอว์ กเถถ ข้าแต่อาจารย์ (อ.ท่าน) ของงออย่ากล่าว
อย่างนี้ ฯ

ในที่นี้ แม้อาจารย์คนเดียว ต้องจิ้นประธาน คือ ตุมเห ไม่นิยม
แปลออกสำเนียงพหูวนะว่า อ.ท่าน ท.